

3. Luhmann N. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives / N. Luhmann; in Gambetta, Diego (ed.) // Trust: Making and Breaking Cooperative Relations / Department of Sociology, University of Oxford, 2000. – Ch. 6. – P. 94–107.

4. Luhmann N. Trust and Power / N. Luhmann. – Chichester: John Wiley&Sons, 1979. – 228 p.

5. Hosking G. Trust. A History / G. Hosking – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 211 p.

6. Дікінсон П. Фейки вбивають [Електронний ресурс] / П. Дікінсон // Новое время. – 06.12.2016. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/opinion/dikinson/fejki-vbivajut-pro-novu-zbroju-masovogo-znishchennja-310869.html> – Дата доступу: 12.12.2016.

7. Бард А. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма: Пер. с англ. / А. Бард, Я. Зодерквист. – СПб. : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 252 с.

8. Почепцов Г. Г. Новости под давлением неновостных тенденций [Електронний ресурс] / Г. Г. Почепцов // Media Sapiens. – 18.01.2015. – Режим доступу : http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/novosti_pod_davleniem_nenovostnykh_tendentsiy/. – Дата доступу: 27.02.2017.

9. Козловский А. Хакерско-информационное наступление России [Електронний ресурс] / А. Козловский // ИНОСМИ.РУ. – 29.11.2016. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/politic/20161129/238295184.html> – Дата доступу: 26.12.2016.

10. Фукуяма Ф. Ласкаво просимо у світ Дональда Трампа [Електронний ресурс] // Новое время. – 01.01.2017. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/opinion/fukyama/laskavo-prosimo-u-svit-donald-trampa-389040.html> – Дата доступу: 03.01.2017.

Мірошниченко Павло Васильович

кандидат філологічних наук, доцент, докторант

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

СУРЖИК У ЗВУКОВОМУ ОБРАЗІ УКРАЇНСЬКОГО РАДІОМОВЛЕННЯ

Використання мішаного українсько-російського мовлення в програмах аудіовізуальних, а також соціальних, медіа має, в переважній більшості випадків, цілком свідомий характер. Суржик може використовуватися як певний стилістичний прийом, особливість ідіолекту

героя чи персонажа програми, символізуючи певний психо-, соціотип, начебто поширений в українському суспільстві. Носій мішаного мовлення може викликати широкий спектр емоцій у слухача/ глядача: від доброзичливого гумору до ледве погамованої люті.

Як давно, наскільки активно, з якою метою переважно використовується суржик у програмах українського радіо? Який характер зв'язку між суржигом у структурі звукового образу радіомовлення та мовно-культурною ситуацією в країні? Ці питання виступають основними завданнями цієї розвідки, мета якої схарактеризувати місце та роль мішаного українсько-російського мовлення у звуковому образі українського радіомовлення в діахронічному та синхронічному аспектах.

Джерела дослідження: соціолінгвістичні розвідки, присвячені феномену мішаного українсько-російського мовлення, українських і зарубіжних мовознавців, програмний продукт усеукраїнських комерційних радіостанцій.

Про те, що поширення так званої «креолізованої» мови в Україні набуло загрозливих масштабів, заявляє багато науковців, переважно мовознавців, насамперед фахівців з культури мови, нормативістів (Б. Антоненко-Давидович, О. Пономарів, О. Сербенська та ін.). А те, що популярні серед українців телебачення й радіомовлення, які закріплюють в масовій свідомості моделі, серед іншого й мовної, поведінки, ведуть перед у цьому процесі, не є таємницею ні для кого. Так, І. Ціхоцький констатує, що «сучасний суржик переріс стилістичний діапазон ужиткового мовлення і впевнено проникає в літературні і музичні тексти, мову телебачення і преси, чому активно сприяє постмодерна рецепція дійсності в українській мистецькій парадигмі та шоу-бізнесі» [1, 289].

Спроби дослідників визначити чіткі критерії класифікації суржику, за якими його можна відокремити від виявів інтерферованого й діалектного мовлення, поки що не мають позитивних наслідків. Переважна більшість складнощів пов'язана саме з неконтрольованістю з боку самого мовця власного мовлення, а також неможливістю фахівця виявити, на якому мовному рівні трапляється найбільше порушень. М. Мозер зауважує геть розмиті критерії визначення мовлення як «суржикового», «адже і науковці, і ненауковці з цілковитою слушністю водночас таки не сприймають як «суржик» будь-який випадок українського мовлення, в якому трапляються поодинокі росіянізми (і навпаки)» [2, 31]. Дослідження В. Труба, Л. Ставицької, О. Горошкіної та ін. доводять, що фонетико-фонологічна система української мови в

суржику зазвичай лишається незмінною, а найбільших мутацій зазнає лексичний рівень, на якому й виникають «суржикізми» – «адаптовані українською мовою некодифіковані гібридні форми, сформовані на основі російської широковживаної лексики. Їхній реєстр, як і сам суржик, достатньо мінливий, чітко не окреслений» [3, 77].

Проаналізувавши зразки мовлення інформантів – носіїв суржику, М. Мозер доходить висновку, що «суржик» – це не мова, але спосіб мовлення. Годі вирішити, які з форм, що трапляються в «суржику», нібито не притаманні «суржикові», бо вони або українські або російські» [2, 50]. Дослідник вважає, що в державній мовній політиці не варто звертати увагу на таке явище, як суржик, оскільки воно вкрай мінливе і безсистемне. Держава натомість «має дбати про те, щоб і мовці цих «суржиків» мали нагоду якнайкраще засвоювати (державну) українську літературну мову, щоб правильно вживати її тоді, коли це доречно» [2, 52].

Л. Масенко, пов'язуючи суржик із постколоніальним статусом української культури, наголошує, що в ньому переважає «безсистемне, хаотичне поєднання елементів двох мов», отже, суржик – це «субкод, позбавлений навіть на рівні ідіолекту стабільного узусу» [4, 31]. У психокомплексі (намаганні українськомовних людей пристосуватися до російськомовного оточення), поширеному серед чималої кількості українців, що виник за умов тривалої мовної диглосії, нерівноправності української та російської мов в колоніальний період соціокультурного розвитку України, більшість дослідників суржику (А. Брацькі, Л. Масенко, М. Мозер, В. Труб та ін.) вважає основну причину його формування.

Українське радіомовлення тоталітарного періоду загалом дбало про розведення мов у програмах і виступах, їхню чистоту та нормативність, відповідність стандарту літературних. Щоправда, І. Машенко подає один цікавий факт, датований листопадом 1977 р., використання мішаного мовлення у програмі Всесоюзного радіо. Йдеться про «оригінальний» звуковий образ нової версії п'єси «Дніпрельстан» (1930 р.). І. Машенко зазначає, «якщо в спектаклі 30-х років у центрі уваги був узагальнений образ ударної гідропоруди першої п'ятирічки, то автори радіоваріанту 70-х років пішли шляхом психологічного поглибленого дослідження описуваних подій (...) І ще одна суттєва відмінність двох радіопостановок: перша більше нагадувала репортаж, у ній широко використовувалася «натуральна» мова основних тогочасних будівничих Дніпрогесу – українських селян. У радіоспектаклі «Дніпрельстан-77»

мова вже стала стилізованою під українсько-російський суржик, тим більше, що у виставі були зайняті виключно московські актори, які української мови не знали» [5, 264]. Цілком справедливою видається інтерпретація цієї специфічної риси звукового образу радіовистави не лише як стилістичного прийому (стилізація під українську мову на підставі уявлення про неї російського режисера), а й вияву маніпулятивної стратегії з мовно-культурної дискримінації українства.

Вживання мішаного мовлення в ефірі українських комерційних радіостанцій стало для деяких із них стильовою особливістю, певним засобом підвищення популярності програмного продукту серед найширших кіл аудиторії. До найпомітніших прикладів свідомого використання суржику як ідіолекту автора та ведучого на радіо, провідного способу його саморепрезентації, каналу налагодження довірчих взаємин з масовим слухачем завдяки експлуатації мовного репертуару «простака», «селока», «кумедного хохла» можна віднести образи Ольги Цибульської («Русское радио») та Юрая Курая («Стильне радіо – Перець-FM»).

Ведуча радіостанції «Русское радио – Україна» Ольга Цибульська зробила з рясно пересипаного «суржикізмами» мовлення осердя власної творчої манери, що послідовно експлуатується й у телевізійному ефірі, а саме в програмах молодіжного музичного каналу «М1». Ампула «простакуваті дівки з перцем», «кумедної хохлушки-щебетухи» має викликати в слухача/глядача стійку асоціацію з нав'язаним маніпулятивними стратегіями з дискримінації української мови та культури тоталітарного минулого образом суржику як єдиної реальної мови українців, закріплюючи негативні українські етнічні та мовні автостереотипи, аж ніяк неможливі в сучасному духовно розвиненому суспільстві.

Письменник, автор і ведучий, щоправда в минулому, лінійних ефірів і програми «Літературний генделік» на «Стильному радіо – Перець-FM» Юрай Курай так само обрав для саморепрезентації естетику кітчу. Мовний репертуар його персонажа відзначався неабиякою кількістю «суржикізмів», провідна мета якого полягала викликати позитивні емоції, подолати психологічні бар'єри між героєм програми й аудиторією, панібратською манерою спілкування створити атмосферу довірчих і теплих взаємин зі слухачами. Загалом, надто активне використання кітчевого образу в українських аудіовізуальних і соціальних медіа, основним компонентом якого виступає мішане мовлення його втілювачів, справляє враження, що розважати аудиторію якось інакше, а не

лишень за допомогою суржику, запроваджуючи в масову свідомість дискримінаційні щодо української мови та культури загалом смисли, не має жодного сенсу.

Отже, українське комерційне радіо активно експлуатує мішане українсько-російське мовлення як стильовий прийом, особливість ідіолекту персонажів, засіб долання психологічних бар'єрів між комунікатором і масовою аудиторією, закріплюючи в масовій свідомості негативні мовно-культурні автостереотипи українців. Суржик у структурі звукового образу українського радіо продукує в свідомості слухача переконання, буцімто він – єдиний, масово-поширений варіант української мови, що за умов панівного в Україні некоординативного білінгвізму послаблює статус державної мови, зміцнює колективні уявлення про неї як соціально непрестижну. Націленість радіомовлення на реалізацію розважальної функції за допомогою кітчю, суттєвим компонентом якої виступає суржик, сповільнює процес духовного розвитку українського суспільства, вкорінюючи в колективному несвідомому образ української мови як неповноцінної, низької, сміховинної. Таким чином, можна вважати суржик іманентною властивістю звукового образу українського радіомовлення, що відображає специфіку мовної, соціокультурної дійсності, а також особливості мовної свідомості масового українського слухача.

Література

1. Ціхоцький І. Антисуржик: у пошуках мовної ідентичності / І. Ціхоцький // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Випуск 11. – С. 288–290.
2. Мозер М. «Суржик» чи «суржики»? / М. Мозер // Українська мова. – 2016. – № 1. – С. 27–54.
3. Томіленко Л. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій / Л. Томіленко // Мовознавство. – 2014. – № 4. – С. 69–81.
4. Масенко Л. Суржик: між мовою і «язиком» / Л. Масенко. – К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2011. – 137 с.
5. Машенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа. У 2 т. / І. Г. Машенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2006. – Т. 1. Всесвітній відеоаудіо-літопис. – 384 с.